

Asia: VN/33074/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ensi- ja turvakotien liitto ry:n lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta.

Yleistä

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä. ETKL ilmaisee samalla vakavan huolensa siitä, että alkoholilainsäädäntöä uudistetaan paloittain. Päivittäistavarakaupoissa aikaisempaa vahvempien alkoholijuomien myynti on jo sallittu. Nyt käsittelyssä on alkoholin kotiinkuljetuksen salliminen. Puoliväliriiheen mennessä hallitusohjelman mukaan tehdään sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön yhteistyössä selvitys 15 prosentin vahvuisten viinien myynnin vapauttamisesta ja siitä, pitäisikö alkoholipolitiikan ohjaus siirtää sosiaali- ja terveysministeriöltä työ- ja elinkeinoministeriölle. Paloittainen lainsäädännön uudistaminen merkitsee sitä, että alkoholilain uudistamisen kokonaisuutta ei pystytä riittävästi arvioimaan eikä tekemään lapsivaikutusten ja muita arvioita riittävässä määrin ja ennakoivasti. ETKL näkemyksen mukaan on kuitenkin selvää, että alkoholipolitiikka sosiaali- ja terveystieteiden ja kansanterveydellisenä asiana uhkaa tässä prosessissa jäädä sivuun.

Hallitusohjelmassa olevien eri linjausten ja eri lainsäädännöissä olevien tekijöiden keskinäistä suhdetta ja painoarvoa ei oteta riittävästi huomioon. Hallitusohjelmassa on linjattu yhtäältä, että se haluaa uudistaa alkoholipolitiikkaa vastuullisesti eurooppalaiseen suuntaan ja jatkaa vuonna 2018 tehtyä alkoholilain kokonaisuudistusta. Hallituksen tavoitteena on reilun ja avoimen kilpailun edistäminen. Toisaalta hallitusohjelmassa todetaan, että nykyisen alkoholin vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmän kansanterveydellistä asemaa ei muuteta. Nämä kaksi hallitusohjelman

tavoitetta ovat Ensi- ja turvakotien liiton näkemyksen vakavassa ristiriidassa keskenään ja näkemyksemme mukaan hallituksen esitys lähtee puhtaasti elinkeinopoliittisista intresseistä.

Edellä todettuun hallitusohjelman ristiriitaan ja jännitteeseen liittyy myös perustuslain turvaama elinkeinovapaus ja toisaalta niin ikään perustuslain 19.3 §:n mukainen velvoite, että julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on lisäksi tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Kyse on myös velvoitteesta kehittää yhteiskunnan olosuhteita väestön terveyttä edistävään suuntaan. Käytännössä edellinen ja tämä hallituksen esitys toimivat täysin päinvastaiseen suuntaan kuin väestön terveyden edistäminen ja mahdollisuudet turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Esitys on ristiriidassa myös lasten oikeuksien sopimuksen ja sen veloitteen kanssa turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen.

Ensi- ja turvakotien liitto ottaa tässä lausunnossaan kantaa hallituksen esitykseen ennen kaikkea lasten oikeuksien turvaamisen, lapsiperheiden ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyn näkökulmista.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata alkoholin kotiinkuljetuksen sallimista

Esityksen tarkoituksena on mahdollistaa alkoholijuomien toimitus vähittäismyyntipaikasta ja alkoholiyhtiöstä tilaajalle tai muulle vastaanottajalle. Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata hallituksen esitystä alkoholin kotiinkuljetuksen sallimisesta. Esitys ei ole yhteiskunnan kokonaisedun mukainen eikä tarpeellinen tai välttämätön. Kaiken kaikkiaan esitys synnyttää toteutuessaan olemassa olevan tiedon perusteella paljon enemmän haittoja kuin hyötyjä. Esitys palvelee ETKL:n näkemyksen mukaan ennen kaikkea alkoholijuomia markkinoilla myyvien toimijoiden liiketoimintaa ja etua. Haitat kantaisivat erityisesti riskissä ja haavoittavassa tilanteessa olevat ihmiset ja heidän omaisensa. Sosiaalisista ja terveydellisistä ongelmista aiheutuvat kustannukset puolestaan julkinen sektori, etenkin hyvinvointialueet, kasvaneina sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeena ja kustannuksina.

Alkoholi ei ole tavallinen kulutushyödyke, se vaarantaa lasten terveyttä ja oikeutta turvalliseen kasvuun ja kehitykseen

Alkoholilain 1 § mukaan lain tarkoituksena on vähentää alkoholipitoisten aineiden kulutusta rajoittamalla ja valvomalla niihin liittyvää elinkeinotoimintaa alkoholin käyttäjilleen, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi. Kun kuluttaja hankkii alkoholia Suomesta, hän voi hankkia alkoholijuomia joko vähittäismyynnistä tai anniskelusta. Vähittäismyynnissä alkoholijuomat tulee myydä ja luovuttaa luvan saaneissa tiloissa, tilauksia voidaan ottaa vastaan verkkokaupassa, mutta asiakkaan tulee noutaa alkoholijuomat vähittäismyyntipaikasta. Sääntely ei alkoholiyhtiönkään osalta mahdollista sitä, että alkoholijuomia toimitettaisiin luovutuspaikasta kuluttajan osoittamaan paikkaan. Edellä todettu sääntely on mahdollistanut sen, että voidaan paremmin kontrolloida, ettei alkoholia päädy alaikäisille ja päihtyneille. Tämä on ollut erittäin tärkeää. Näiden vaarantamiseen sallimalla alkoholin

kotiinkuljetus ei ETKL:n näkemyksen mukaan ole mitään perustetta alkoholilain tavoitteiden, yhteiskunnan kokonaisedun ja lapsen oikeuksien kannalta.

Alkoholi ei ole verrattavissa muihin kulutushyödykkeisiin. Sen käytöstä aiheutuvat haitat varsinkin lapsille ovat mittavat. Suomessa syntyvistä lapsista 4 % on arvioitu olevan eritasoisesti vaurioituneita FASD -lapsia, joiden vamma on syntynyt äidin raskausajan alkoholinkäytön takia. Uusimpien tutkimusten mukaan jopa 14–15 % raskaana olevista äideistä jatkoi alkoholin käyttöä saatuaan tiedon raskaudesta. Päihderaskauksiin liittyen mielenkiintoista on, että Ranskassa alkoholin myynti on kielletty raskaana oleville. Elinikäisen vaurioitumisen lisäksi päihdeongelma vauvaperheessä heikentää vanhemman kykyä tunnistaa vauvan tarpeita, vastata niihin, olla vauvan kehitystä tukevassa vuorovaikutuksessa vauvan kanssa sekä lisää vauvan laiminlyönnin, kaltoinkohtelun ja huostaanoton riskiä.

Jo tällä hetkellä huostaanottojen määrä on Suomessa hälyttävän suuri suhteessa lasten määrään. Lisäksi lastensuojelun tilanne kaikilla hyvinvointialueilla on erittäin vaikea pätevien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puutteellisen määrän vuoksi. Vanhemman alkoholi-ongelma lisää huomattavasti riskiä sille, että lapsi joutuu sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Vuonna 2023 kodin ulkopuolelle sijoitettuja oli 11 300 lasta ja näistä kiireellisesti sijoitettuja 4 873 lasta (kasvua edellisestä vuodesta 8 %). (Forssell, M. & Kuoppala, T. 2024.)

THL:n arvion mukaan (23/2024) Suomessa on noin 89 000 alaikäistä lasta, joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla on jossain vaiheessa ennen lapsen täysi-ikäisyyttä vakava päihdeongelma. Lisäksi ainakin 42 000 lasta elää perheissä, joissa nämä ongelmat ovat ajankohtaisia. Alkoholiriippuvuudesta kärsivien lasten vanhemmille alkoholijuomien toimittaminen kotiin mahdollistaa tauottoman juomisen ja madaltaa kynnystä siihen. Vanhempien haitallinen alkoholinkäyttö aiheuttaa lapsille paljon välitöntä turvattomuutta ja kärsimyksiä sekä pitkäaikaisia, joka elämänmittaisia ongelmia lapsen elämään. Yhteiskunnan tehtävä on suojella heikommassa asemassa olevien lasten kotioloja ja kotirauhaa, jota alkoholin kotiinkuljetus ei mahdollista.

Hallituksen esityksestä olisi tarpeen tehdä nykyistä huolellisempi lapsivaikutusten arviointi, sillä toteutuessaan lain vaikutukset lasten elämään ovat ennakoimattomat.

Alkoholisidonnaiset lähisuhdeväkivaltilanteet vakavimpia

Hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, että alkoholi on merkittävä lähisuhdeväkivallan taustatekijä ja että naiset kärsivät lähisuhdeväkivallasta miehiä useammin. Esitysluonnoksessa myös todetaan, että lähisuhdeväkivallan riskin arvioidaan kasvavan, mikäli esitys lisäisi alkoholikäyttöä kotiolosuhteissa. Edelleen esityksen mukaan lähisuhdeväkivallan tekijä on päihtynyt vajaan puolessa väkivaltilanteissa ja alkoholisidonnaisen lähisuhdeväkivallan seuraukset ovat usein vakavampia kuin ei-alkoholisidonnaisen. Esityksessä todetaan, että ”esitys ei ainakaan ole omiaan vähentämään alkoholisidonnaista lähisuhdeväkivaltaa”.

ETKL:n näkemyksen mukaan esitys voisi toteutuessaan todennäköisesti lisätä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja myös vakavien tilanteiden määrää. Kun alkoholisidonnainen lähisuhdeväkivalta on vakavampaa muihin tilanteisiin verrattuna, muutos voi entisestään kasvattaa sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia. Lähisuhdeväkivallan välittömät kustannukset pelkästään terveydenhuollolle ovat 157M€ (Siltala 2024.) Suomi on sitoutunut Istanbulin sopimukseen ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn. Ensi- ja turvakotien liitto katsoo, että hallituksen esitys on Istanbulin sopimuksen tavoitteiden ja hengen vastainen.

Alkoholin käytön kasvu voi lisätä myös lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua, väkivaltaa, väkivallan uhkaa ja yleistä perheiden pahoinvointia. Lähisuhdeväkivallasta aiheutuu vakavia seurauksia ja kustannuksia uhreille, heidän läheisilleen ja yhteiskunnalle. Lähisuhdeväkivallasta ja alkoholin kulutuksen mahdollisesta kasvusta ja häiriökäyttäytymisen lisääntymisestä haittoja ja kustannuksia kohdentuu niin perheisiin, poliisin toimintaan, oikeuslaitokseen, sosiaalihuoltoon (päihdepalvelut, lastensuojelu) ja terveydenhuoltoon. Hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, että esityksellä voisi olla alkoholihaittojen hoidosta sosiaali- ja terveyshuollolle aiheutuvia kustannuksia kasvattava vaikutus, mikäli lakiesitys lisäisi alkoholin kokonaiskulutusta tai alkoholin kulutusta runsaasti alkoholia käyttävien keskuudessa.

Hallituksen esityksen taustamateriaalissa todetaan myös, että alkoholi on yleisin vaikuttava tekijä väkivallan, onnettomuuksien ja tapaturmien taustalla. Alkoholin käyttö ja erityisesti humalahakuinen juominen lisäävät riskiä sekä syyllistyä väkivaltarikokseen että joutua sen uhriksi. Vuonna 2023 poliisille aiheutui alkoholisidonnaisia hälytystehtäviä noin 224 000. Lakiesitys voisi lisätä järjestyshäiriöitä sekä rikoksia ja näin poliisin tehtäviä. Erityisesti poliisin kotihälytystehtävät voisivat lisääntyä, mikäli alkoholiin käyttö kotioiloissa lisääntyy esityksen seurauksena.

Riskikuluttajien alkoholin käytön lisääntyminen

Hallituksen esityksessä jo itsessään todetaan, että Suomessa alkoholisairauksiin ja -myrkytyksiin kuolee asukaslukuun suhteutettuna ihmisiä yli kolminkertainen määrä Ruotsiin ja Norjaan verrattuna. Alkoholi on myös monien sairauksien taustatekijä. Vaikka alkoholijuomien kokonaiskulutus sekä riskikulutus ovat laskeneet tasaisesti viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana, on alkoholin riskikulutus edelleen yleistä Suomessa. Hallituksen esityksessä viitataan siihen, että tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, että alkoholin verkko-ostoksia sekä kotiin toimituksia hyödyntävissä maissa on keskimääräistä enemmän alkoholin riskikäyttäjiä.

Lakiesityksellä voi ETKL:n arvion mukaan olla negatiivisia vaikutuksia alkoholihaittoihin erityisesti niiden henkilöiden kohdalla, jotka käyttävät jo entuudestaan alkoholia paljon ja ovat päihdeongelmariskissä. Nykyisin edes alkoholia hankittaessa on oltava selvä. Alkoholiriippuvuudesta kärsivien alkoholinkulutus lisääntyy, jos edes alkoholin hankintaa varten ei enää ole tarvetta olla välillä selvänä. Pikatilaukset voivat johtaa juomatilanteiden pitkittymiseen sekä kerralla nautittujen alkoholiannosten kasvuun myös nuorilla. Kuten hallituksen esityksen perusteluissakin todetaan,

erityisesti suomalaisten humalajuominen ajoittuu usein iltaan ja suurin osa klo 9–21 välisen ajan ulkopuolella.

Kotiinkuljetuksen valvonnan vaikeudet ja kustannusten kasvu

Esityksen mukaan alkoholijuomia ei saisi toimittaa eikä luovuttaa alaikäiselle, päihtyneelle, häiritsevästi käyttäytyvälle tai mikäli epäillään sen päätyvän luovutettavaksi tai välitettäväksi lain vastaisesti. Vaikka hallituksen esityksessä korostetaan alkoholia kuljettavan velvollisuutta tarkastaa vastaanottajan ikä virallisesta henkilötodistuksesta tai passista, on lähes mahdotonta varmistaa, ettei alkoholi kuitenkin päädy alaikäiselle tai päihtyneelle, vaikka vastaanottoja olisikin jo täysikäinen ja selvä. Kun alkoholin käyttö lisääntyisi kotioloissa, samassa osoitteessa voi kuitenkin olla alaikäisiä ja päihtyneitä, joille alkoholi kuitenkin päätyy. Suomalaisista 75 prosenttia arvioi alkoholipoliittisia mielipiteitä kartoittavassa väestötutkimuksessa alkoholin kotiinkuljetuksen tehokkaan valvonnan mahdollisuuksista, ettei luota siihen lainkaan tai luottavat siihen melko vähän (Karlsson 2024).

ETKL pitää myönteisenä sitä, ettei alkoholia kotiin kuljettaessa saa jättää vastaanottajan ovelle. ETKL:n mielestä kotiinkuljetuksen valvonnan ja siihen liittyvien riskien ehkäisyn vaikeudet ovat suuret. Esitys lisäisi alkoholilakia valvovien viranomaisten eli aluehallintovirastojen sekä sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran työtä ja kustannuksia, sillä valvonnan piiriin tulisi kokonaan uusi alkoholijuoman toimituslupa.

Lakiesityksessä suunnitellaan ikäraja- ja päihdevalvontavastuun siirtämistä läheteille, jotka luovuttavat alkoholin tilaajalle. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöillekin päihteisiin liittyvän ongelman tunnistaminen ja puheeksi ottaminen on vaikeaa. On epärealista edellyttää, että läheteiltä se onnistuisi ja että he kieltäytyisivät luovuttamasta tuotetta alaikäiselle tai päihtyneelle, jos tästä koituu heille ylimääräisiä kustannuksia tai hankaluuksia. Alkoholin toimittaja voi myös joutua uhkaavaan tilanteeseen, jos hän kieltäytyy luovuttamasta tilattua alkoholia esimerkiksi päihtyneelle, kun hän on yksin luovutustilanteessa. Herää myös kysymys, mikä on lähetin osaaminen arvioida tuontitilanteessa lasten turvallisuutta toimitusosoitteessa ja mikä on lähetin vastuu, jos hänellä herää kuitenkin huoli tilauksen tehneen perheen lapsista. Lastensuojelulain nojalla kaikilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mutta onko käytännössä realistista, että näin kotiinkuljetustilanteissa tapahtuisi.

Hallituksen esityksessä on nostettu esiin useita tekijöitä, joita kotiin kuljettajalta tulee edellyttää. Ne ovat sinänsä myönteisiä, mutta eivät riitä varmistamaan kotiinkuljetustilanteessa lasten, nuorten ja päihderiippuvaisten tilannetta. Muutos kotiinkuljetukseen sen monimuotoisine toteuttamistapoineen voisi olla verrattavissa aikaisemmin Suomessa toteutettuun taksivuodistukseen, jonka seurauksena taksimarkkinat ovat hyvin villit, kuljettajien osaamisessa on puutteita ja taksitoimintaan on tullut aivan uusia riskejä asiakkaille, joita kuitenkaan toiminnan vapauttamisen ja ongelmien paljastuttua ei ole pystytty korjaamaan ja suitsimaan. Ensi- ja turvakotien liitto pelkää, että alkoholin kotiinkuljetuksen sallimisessa voidaan törmätä samaan. Kun

sisämarkkinoiden näkökulmasta markkinoita on kerran vapautettu, tilanteen kiristäminen uudelleen on erittäin vaikeaa.

Alkoholin toimituksen kieltä tiettyihin paikkoihin välttämätöntä

Hallituksen esityksessä on tehty rajauksia siihen, mihin alkoholijuomia ei saisi toimittaa lainkaan. Näitä rajauksia Ensi- ja turvakotien liitto pitää erittäin tärkeitä, jopa välttämättöminä, jos kotiinkuljetuksen sallimisesta ei luovuta kokonaan, mitä ETKL pitää ensisijaisena.

Alkoholijuomia ei saisi toimittaa varhaiskasvatuksen järjestämispaikkaan, esi- tai perusopetuksen järjestämispaikkaan tai lasten ja nuorten kokoontumiseen liittyvän toiminnan järjestämispaikkaan aikana, jolloin ne ovat lasten ja nuorten käytössä. Alkoholijuomia ei saisi myöskään toimittaa terveydenhuollon toimintayksikköön eli esimerkiksi sairaalaan tai terveyskeskukseen eikä ensi- ja turvakoteihin tai päihdekuntoutujien yksikköön. ETKL esittää, että tätä rajattavien toimituspaikkojen listaa täsmennetään ja arvioidaan vielä uudelleen lasten, nuorten ja muista syistä haavoittavassa tilanteessa olevien suojaamiseksi.

Erikoiselta tuntuu se, että vaikka alkoholia ei saa nauttia yleisillä paikoilla, alkoholia saisi kuitenkin toimittaa julkisiin paikkoihin, mutta niitä ei saisi nauttia niissä, ellei järjestyslaissa ole sitä sallittu.

.

Taloudellisten vaikutusten tarkempi arviointi välttämätöntä

Hallituksen esityksessä on arvioitu, että ehdotetuilla muutoksilla on useita myönteisiä taloudellisia vaikutuksia ja nimenomaan elinkeinoelämään. Ensi- ja turvakotien liiton näkemyksen mukaan esityksessä ei ole riittävästi arvioitu myönteisten vaikutusten ja alkoholihaittojen kasvun tuomien taloudellisten kustannusten suhdetta. ETKL yhtyy EHYTin lausunnossaan esittämään, että esityksessä vaikutukset julkiseen talouteen on arvioitu puutteellisesti. On tärkeää tehdä taloudellisista vaikutuksista nykyistä perusteellisempi ja tarkempi vaikutusarviointi ennakkoon.

.

Lopuksi

Jos kotiinkuljetus kuitenkin sallitaan sen lukuisista haitoista huolimatta, Ensi- ja turvakotien liitto yhtyy EHYTin lausunnossaan esiin nostamaan ehdotukseen, että siinä tapauksessa uudistus toteutetaan alueellisena pilottina esimerkiksi valitussa kaupungissa tai yhdellä hyvinvointialueella. Tällä tavoin pystytään toteuttamaan koeasetelma, jossa uudistuksen vaikutuksia pystytään seuraamaan suhteessa verrokkiryhmiin sekä kehittämään valvontajärjestelmää vastaamaan todellisia ongelmakohtia.

Särkelä Riitta
Ensi- ja turvakotien liitto ry